

Бібліографічний опис: Кулеша-Любінець М., Петрів М. Вплив фізичного Я-образу на стресостійкість чоловіків зрілого віку з цукровим діабетом. Матеріали ХХХІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 29-30 листопада 2016 р.). Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/3462>

**Мирослава Кулеша-Любінець, Марія Петрів
(Івано-Франківськ, Україна)**

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО Я-ОБРАЗУ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ

Цукровий діабет (ЦД) – найпоширеніше ендокринне захворювання. З 1988р. ВООЗ веде аналіз інформації про поширеність ЦД і порушення толерантності до глюкози серед населення світу. Захворюваність щорічно збільшується у всіх країнах світу на 5-7%. Поширеність ЦД серед осіб працездатного віку у 2014 році в Україні становила 1730,4 на 100 тис. населення, а у 2009 році – 1370,3 на 100 тис. населення, тобто за 5 років приріст склав близько 20% [6].

За даними Міжнародної федерації діабету у 2011 році кількість хворих на ЦД у світі досягла рекордного числа – 366 мільйонів осіб, а у 2030 році може становити 552 мільйони осіб [11].

Цукровий діабет, без перебільшення, є надзвичайно небезпечною хворобою. Ураження різних органів і систем при ЦД є основною причиною інвалідності та смертності хворих. Близько 50% пацієнтів із ЦД І типу помирає від хронічної ниркової недостатності. Серед таких хворих у 2-5 разів частіше діагностують інфаркт міокарда, ніж у здорових осіб того ж віку. Гангрена нижніх кінцівок трапляється у 200 разів частіше; 50-70% усіх ампутацій нижніх кінцівок, не пов'язаних із травматизмом, припадає на осіб із ЦД [3].

Цукровий діабет накладає досить істотні зміни на зовнішній вигляд та функціональні характеристики тіла хворої особи, тому, на наш погляд, доречним є вивчення такого аспекту Я-концепції як фізичного Я. У зв'язку із значною поширеністю ЦД та руйнівними соматичними наслідками, нами була сформована мета дослідження – визначити вплив фізичного Я-образу на стресостійкість чоловіків зрілого віку, хворих на цукровий діабет.

Слід наголосити, що образ фізичного Я є внутрішньою концепцією людини стосовно її власної зовнішності. Свідомість кожної особистості містить образ фізично досконалої людини й особа неминуче порівнює власну зовнішність з цим ідеалом. Згідно з дослідженнями, основною підставою оцінки фізичного образу Я є ступінь розбіжності або відповідності між сприйняттям індивідом своїх фізичних параметрів і значущих для нього ідеалів зовнішності. Людина, яка задоволена своєю зовнішністю, має позитивний образ тіла. Водночас особа змінює уявлення про власне тіло відповідно до її емоційного стану, а також реакцій інших людей. На думку Томаса Ф. Кеша, образ тіла є багатовимірним феноменом, що не може обмежуватися вузьким визначенням картини власного тіла, яка сформована в уявленні індивіда. При дослідженні образу тіла слід враховувати наявність різних особливостей його визначення, наприклад за допомогою акцентування на задоволеності тілом, задоволеності його масою, задоволеності зовнішнім виглядом, оцінці свого зовнішнього вигляду, точності уявлень про розміри власного тіла, орієнтації на тілесній самооцінці, занепокоєності з приводу власного тіла, на сприйнятті власного тіла, спотворенні, порушеннях та розладах образу тіла [9].

Образ тіла або фізичне Я особистості став предметом дослідження багатьох вчених, а саме: фізичний Я-образ підлітків (Тіунова А. О. та ін.), Я-фізичне спортсменів різної спеціалізації (Шишковська А. В. та ін.), фізичний Я-образ дівчат юнацького віку (Черкашина А. Г. та ін.), фізичний Я-образ студентської молоді з особливими потребами (Кулеша-Любінець М. М. та ін.) Дослідження тілесного Я чоловіків зрілого віку залишається менш дослідженим, що і обумовило вибір вікової категорії респондентів.

Як відомо в психології, зрілий вік є переломним у житті чоловіка. Надзвичайно важливим у зрілому віці є збереження емоційної стабільності в будь-яких складних життєвих ситуаціях, можливість зваженого осмислення змін, що відбуваються (фізичних, фізіологічних, психологічних) [5]. Тому об'єктом нашого дослідження є фізичний Я-образ як компонент самосвідомості особистості. Предметом дослідження – обґрунтування впливу фізичного Я на стресостійкість чоловіків зрілого віку з цукровим діабетом.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концептуальні теорії вивчення Я-концепції особистості (К.Альбуханова-Славська, Е.Берн, І.Кон, Е.Еріксон, К.Роджерс та ін.); уявлення про поняття та місце образу фізичного Я в структурі Я-концепції (М.Боришевський, Р.Бернс, О.Гуменюк, А.Дорожевець, В.Столін, С.Фішер та ін.); уявлення про структуру фізичного Я як взаємодію когнітивного, афективного та поведінкового компонентів (О.Соколова та ін.); концепції «образу тіла» та «схеми тіла» (В.Каган, А.Налчаджян, Ф.Розенберг, Л.Уляєва та ін.).

Психологічну діагностику особливостей Я-фізичного чоловіків зрілого віку з ЦД ми проводили за допомогою наступних методик: авторська анкета; методика дослідження тілесного образу Я «Сегменти» [1]; опитувальник образу власного тіла [8]; проективна методика «Автопортрет» [7]; методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації Т.Холмса і Р.Раге [4]; тест визначення стресостійкості особистості [10].

У пілотажному дослідженні прийняли участь 20 чоловіків зрілого віку з ЦД, які мають різний соціальний статус, сімейний стан, рівень освіченості. Середній вік респондентів – 48,6 років. Співвідношення першого (I) і другого (II) типів ЦД – 50:50.

Аналіз результатів анкетування чоловіків зрілого віку з ЦД показав наступне:

1. Тривалість захворювання у вибірці становила від 4 до 34 років.
2. 75% досліджуваних причиною виникнення захворювання вважають психоемоційний стрес, нервові напруження, перевтому.

3. У 92 % досліджуваних наявні супутні захворювання різної важкості (ретинопатія, гіпертонія, остеохондроз, кардіосклероз та ін.);
4. Рівень задоволеності життям складає 6,42 бали, тобто середній рівень задоволеності життям (тут і далі – середнє значення вказане за шкалою стенів).
5. Зміна зовнішнього вигляду за роки життя з ЦД оцінюється на 6 балів, тобто цукровий діабет негативно змінює зовнішній вигляд чоловіків.
6. Стан здоров'я за період захворювання, на думку досліджуваних, погіршився на 3,08 балів.

Таким чином, дослідження показало, що зовнішній вигляд та здоров'я респондентів погіршується і відповідно знижує задоволеність життям, що частково підтверджує нашу гіпотезу.

Результати дослідження образу власного тіла показали, що 69% опитаних чоловіків зрілого віку з ЦД не задоволені власним тілом. Оскільки дослідження проводилось індивідуально, нам вдалося почути обґрунтування, де респонденти під поняттям «фізичний Я-образ» мали на увазі як зовнішній вигляд, функціонування організму, так і стан здоров'я.

Методика «Сегменти» була модифікована нами відповідно до потреб дослідження. Аналіз відповідей респондентів дозволив виділити чотири фактори, що відповідають певним частинам тіла (табл. 1).

Таблиця 1

Факторний аналіз самооцінки частин тіла
в чоловіків зрілого віку з цукровим діабетом

Ф.1: Найважливіша частина тіла на даний момент	Ф.2: Частина тіла, якою Ви не задоволені	Ф.3: Частина тіла, найважливіша в ситуації соціальної взаємодії	Ф.4: Частина тіла, яку б Ви хотіли змінити
№13-4, 12, 7	№ 17-8, 4	№ 13-4, 1-2-3	№8
Область голови, ніг та грудний відділ тулуба	Область нижньої частини тулуба та геніталій, голова	Область голови та рук	Область нижньої частини тулуба і живота

Інтерпретація виведених факторів свідчить, що чоловіки зрілого віку з ЦД незадоволені тими частинами тіла, які є найбільш уразливими при цукровому діабеті (серце, статеві органи, кінцівки, голова (імовірно, погіршення зору та захворювання судин)).

За методикою Т.Холмса і Р.Рея виявлено, що у дорослих чоловіків, які хворіють на цукровий діабет, ризик виникнення стресу – вище середнього (7,63 балів за шкалою стенив). При цьому рівень стресостійкості респондентів є низький і становить 4,25 балів.

Для визначення впливу фізичного Я-образу на стресостійкість чоловіків зрілого віку з ЦД нами був зроблений аналіз отриманих даних за допомогою лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона ($p=0,05$). За результатами кореляційного аналізу було виявлено наступні показники:

1. Між рівнем стресостійкості та рівнем оцінки стану власного здоров'я на даний час виявлено середній прямий зв'язок (0,403).
2. Між образом власного тіла та рівнем стресостійкості виявлено середній прямий зв'язок (0,413).
3. Між рівнем задоволеності образом власного тіла та рівнем стресостійкості виявлено слабкий прямий зв'язок (0,343).

Отже, за результатами пілотажного дослідження виявлено взаємозв'язок фізичного Я-образу та стресостійкості у чоловіків зрілого віку, хворих на цукровий діабет. Перспективами нашого дослідження є детальне вивчення особливостей фізичного Я-образу та умов стійкості до стресу в дорослих чоловіків з ЦД, а також розробка програми психологічної просвіти щодо ролі фізичного Я у структурі самосвідомості хворих на цукровий діабет.

Література:

1. Дворянчиков Н.В. “Сегменты” – метод исследования телесного образа “Я” / Дворянчиков Н.В. // Сексология и сексопатология. – 2005. – №3. – С. 11 – 18.

2. Кулеша-Любінець М. М. Психологічні особливості Я-образу студентської молоді з особливими потребами / М. М. Кулеша-Любінець // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2014. – Вип. 19 (2). – С. 191-200.
3. Машталер Н.П. Фізична реабілітація жінок другого зрілого віку при цукровому діабеті другого типу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/2474>
4. Методика определения стрессоустойчивости и социальной адаптации Холмса и Раге [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psycabi.net/testy/629-test-na-stressoustojchivost-metodika-opredeleniya-stressoustojchivosti-i-sotsialnoj-adaptatsii-kholmsa-i-rage>.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2011. – 468 с.
6. Пивоваров О.В. Прогнозування ризику розвитку цукрового діабету 2 типу у хворих на артеріальну гіпертензію. Режим доступу: hero.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/10188/1/Прогнозування_ризик_розвитку_цукрового_діабету_2-го_типу_у_хворих_з_артеріальною_гіпертензією.pdf
7. Романова Е. С. Графические методы в психологической диагностике / Романова Е. С., Потемкина О.Ф., 1991.
8. Скугаревський О.А. Образ собственного тела: разработка инструмента для оценки / О.А.Скугаревський, С.В.Сивуха // Психологический журнал. – 2006. – №2. – С. 40 – 48.
9. Тіунова А. О. Вплив трансформації тілесних характеристик підлітка на формування його образу тіла / Тіунова А. О. // Психолого-педагогічні науки. – 2015. – №2. – С. 77 – 82.
10. Усатов И. А. Авторская методика «Тест на определение уровня стрессоустойчивости личности» [Електронний ресурс] // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 681–685. – Режим доступу: <http://e-koncept.ru/2016/86148.htm>.

11. Цукровий діабет [Електронний ресурс] – Режим доступу:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Цукровий_діабет.](https://uk.wikipedia.org/wiki/Цукровий_діабет)